

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี และเพื่อหาแนวทางในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้มีความพร้อมในการฝึกวิชาชีพภายหลังพ้นโทษได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ โดยปัจจัยที่ศึกษา คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส อาชีพครั้งสุดท้ายก่อนต้องโทษ จำนวนครั้งที่ต้องโทษ กำหนดโทษ กิจกรรมที่ผู้ต้องขังเป็นสมาชิก ได้แก่ โยคะ โปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ คาบาเรต์ เรือนจำเรือนธรรม การศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องการศึกษาต่อ ความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม และระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสติปัญญา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ต้องขังแดนชุมชนบำบัด 2 ในทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีขนาดตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 60 คน ใช้วิธีการหาบัญญัติไตรยางศ์ ในการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แนวประเด็นการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม (Questionnaires)

และนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การเปรียบเทียบความแตกต่างโดยใช้วิธีการ Anova (F-Test) ดังนี้

สถิติที่ใช้ในการศึกษา ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ต้องขังและกิจกรรมที่ผู้ต้องขังเป็นสมาชิก ใช้สถิติการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

สถิติที่ใช้ในการศึกษา ความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมกับระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิต ใช้สถิติการเปรียบเทียบความแตกต่างโดยใช้วิธีการ Anova (F-Test)

สถิติที่ใช้ในการศึกษา ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ/อารมณ์ และด้านสติปัญญา ใช้สถิติการหาค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์

กิจกรรมและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบกิจกรรม ทั้ง 5 กิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสติปัญญา ดังนี้

1. กิจกรรมโยคะ

ผู้มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมโยคะ คือ นายชูศักดิ์ วรรณนุปัทม์ภักดิ์ ตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารงานฝึกอบรมและฝึกวิชาชีพ 6 มีหน้าที่ดูแลกิจกรรมภายในแดนชุมชนบำบัด 2 ทั้งหมด รวมทั้งการวางแผนกำหนดหลักสูตร อาทิ การจัดทำหลักสูตร กำหนดกิจกรรม และการควบคุม ดูแลกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์รวมทั้งเป็นผู้ประเมินและติดตามผลการทำกิจกรรม การฝึกสอนโยคะให้แก่ผู้ต้องขังมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสริมสุขภาพร่างกายและจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังเนื่องจากผู้ที่เคยใช้สารเสพติดจะมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงรวมทั้งมีสภาพจิตใจ/อารมณ์ที่อ่อนไหว อารมณ์ฉุนเฉียว การฝึกโยคะจึงช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและจิตใจสงบ

กิจกรรมโยคะเริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี 2545 สมัยอดีตผู้อำนวยการทัณฑสถานฯ คือ นายสรสิทธิ์ จงเจริญ โดยเชิญอาจารย์โรแบโต ชาววาเลนตินา อาจารย์จาก “บ้านพิชิตใจ” ซึ่งเป็นศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด ในรูปแบบชุมชนบำบัด ในการฝึกสอนโยคะให้แก่ผู้ต้องขังประมาณครึ่งเดือน และถ่ายทอดความรู้โยคะเบื้องต้น จำนวน 5 ชั้น ซึ่งผู้ต้องขังสามารถเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมโยคะให้แก่เพื่อนสมาชิกคนอื่นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ผลสำเร็จของกิจกรรมนี้ คือ การที่ผู้ต้องขังไม่กลับมากกระทำผิดซ้ำอีก มีอัตราการกลับมากกระทำผิดน้อยมาก และมีร่างกายที่แข็งแรงมากขึ้นอัตราการเจ็บป่วยน้อยลง สำหรับอุปสรรคในการดำเนินการคือเรื่องสถานที่และงบประมาณที่จำกัดรวมทั้งขาดแคลนอุปกรณ์ในการทำกิจกรรม

2. โปรแกรมฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังป่วยใน/ผู้สูงอายุ

ผู้มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมโปรแกรมฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังป่วยใน/ผู้สูงอายุ คือ นางสาวจิรา สง่าพันธ์ ตำแหน่ง นักจิตวิทยา 5 สังกัดฝ่ายสถานพยาบาล มีหน้าที่และความรับผิดชอบในกิจกรรมนี้ ตั้งแต่ การวางแผนกำหนดหลักสูตร อาทิ การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย การจัดทำหลักสูตรและกำหนดกิจกรรม เป็นต้น และการดูแลกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ การเป็นวิทยากรอบรมผู้ป่วยและผู้สูงอายุ รวมทั้งเป็นผู้ประเมิน และติดตามผลการทำกิจกรรม

โปรแกรมฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้ต้องขังป่วยมีความรู้ความเข้าใจในอาการของโรคที่เป็นอยู่และดูแลปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง คลายความวิตกกังวลที่อาจจะเกิดขึ้นซึ่งช่วยให้มีจิตใจที่เข้มแข็งพร้อมจะต่อสู้กับโรคที่ตนเองเป็นอยู่ รวมทั้งเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ต้องขังป่วยด้วยกันเองและกับเจ้าหน้าที่มีสมาชิกทั้งหมด 49 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขังป่วย 45 คน และผู้สูงอายุ 5 คน มีระยะเวลาในการดำเนินงานตามกิจกรรมทั้งหมด 6 เดือน โดยกิจกรรมเริ่มจากการส่งเสริมสุขภาพและการดูแลตนเองของผู้ต้องขังป่วย/ผู้สูงอายุ ทั้งการฟื้นฟูและการส่งเสริมสุขภาพตามกลวิธีการดูแลตนเองเพื่อให้ชีวิตสดใสในวัยสูงอายุหรือยามป่วยไข้

ผลสำเร็จของกิจกรรม คือ ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 1 จากการประกวดโปรแกรมสวัสดิการ กรมราชทัณฑ์ ในปี พ.ศ. 2549 รวมทั้งผู้ต้องขังป่วย/ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกาย จิตใจดีขึ้น มีความเชื่อมั่นในตัวเองส่งผลให้มีจิตใจที่เข้มแข็งที่จะต่อสู้กับโรคภัยที่เกิดจากอาการเจ็บป่วยหรือเกิดจากความชรา ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน คือ ผู้ต้องขังป่วยมีอาการทุดหนักต้องส่งตัวผู้ป่วยให้ได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลภายนอกทำให้ไม่สามารถเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพในด้านร่างกาย และจิตใจได้ตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งบุคลากรที่เข้าร่วมเป็นคณะทำงานนั้นมีการกิจในหลาย ๆ ด้าน ส่งผลให้กิจกรรมที่ถูกกำหนดไว้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

3. กิจกรรมคาบาเรต์

ผู้มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมคาบาเรต์ คือ นายชูศักดิ์ วรรณนุญถัมภ์ ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริหารงานฝึกอบรมและฝึกวิชาชีพ 6 ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่โดดเด่นของทัณฑสถานฯ โดยมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลกิจกรรมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในส่วนของการบริหารจัดการในคณะคาบาเรต์จะมอบให้ผู้ต้องขังเป็นผู้ดูแลจัดการกันเองทั้งหมด สำหรับวัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมเพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ไม่คิดฟุ้งซ่านลดความเครียดซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมดนตรีบำบัดที่ใช้เสียงเพลงขัดเกลาจิตใจให้สมาชิกกิจกรรมมีความอ่อนโยน มีอารมณ์ที่แจ่มใส อีกทั้งช่วยส่งเสริมผู้ต้องขังเกิดความรับผิดชอบเกิดความสามัคคีในกลุ่ม

กิจกรรมคาบาเรต์เริ่มต้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2544 เนื่องจากเห็นว่าจำนวนผู้ต้องขัง “สาวประเภทสอง” ในทัณฑสถานฯ มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงควรมีแดนเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ นอกจากนี้ควรมีการจัดกิจกรรมเฉพาะให้พวกเขาจัดการดูแลกันเองเพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ลดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่ม สร้างความสามัคคีและความรับผิดชอบ

ร่วมกัน ตารางกิจกรรมคาบาเรต์จะอยู่ในช่วงเช้าของทุกวันตั้งแต่เวลา 8.30-12.00 น. ส่วนในช่วงบ่ายทำงานอาชีพบำบัดตามแดนเหมือนผู้ต้องขังคนอื่น ๆ

ผลสำเร็จของกิจกรรมเห็นได้จากสมาชิกคาบาเรต์นี้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งในเรื่องการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เจ็บป่วยน้อยลง และสิ่งที่เห็นได้ชัด คือ การทะเลาะวิวาทในกลุ่มผู้ต้องขังกลุ่มนี้แทบจะไม่มีเลยซึ่งในอดีตพบว่าอัตราการทะเลาะวิวาทค่อนข้างสูง สำหรับอุปสรรคในการดำเนินการ คือ การยอมรับและการสนับสนุนกิจกรรมของผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษยังมีไม่มากนัก เนื่องจากผู้บริหารบางคนมองว่าการสนับสนุนกิจกรรมให้กับผู้ต้องขังกลุ่มนี้เป็นการสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบแก่เยาวชนหรือคนในสังคมซึ่งส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อองค์กรโดยรวม

4. กิจกรรมเรือนจำเรือนธรรม

ผู้มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมเรือนจำเรือนธรรม คือ นายกำปนาท คำพูด ตำแหน่ง อนุศาสนาจารย์ 3 สังกัด ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ มีหน้าที่ในการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังโดยดำเนินการอบรมและนำผู้ต้องขังทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และประเพณีอันดีงาม วัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมนี้ คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนาตามแนวทางของศาสนาพุทธเพื่อการกล่อมเกล่าจิตใจของผู้ต้องขังให้คิดดี ทำดีหรือประพฤติตัวไปในทางที่เหมาะสมต่อไป

กิจกรรมเรือนจำเรือนธรรมเริ่มต้นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยเริ่มจากการอบรมเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ก่อนจากนั้นจึงขยายนำมาปฏิบัติกับเรือนจำ/ทัณฑสถาน ทั่วประเทศ โดยกิจกรรมเรือนจำเรือนธรรมของทัณฑสถานฯ ใช้เวลาอบรมรุ่นละ 5 วัน วันละ 8 ชั่วโมง ซึ่งมีผู้ต้องขังที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละรุ่น รวมทั้งสิ้น 400 คน เฉลี่ย 40 คน/แดน หมุนเวียนกันในแต่ละรุ่นซึ่งจะทำให้ผู้ต้องขังทุกคนในทัณฑสถานฯ ผ่านกิจกรรมนี้

กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาที่จัดขึ้นภายในทัณฑสถานฯ นั้นจะได้รับความสนใจจากผู้ต้องขัง รวมทั้งเจ้าหน้าที่อย่างมากเนื่องจากศาสนาพุทธถือเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทย อีกทั้งผู้ต้องขังที่ต้องเข้ามาอยู่ในเรือนจำถูกจำกัดอิสรภาพมีจิตใจที่สับสนเกิดความเครียด และต้องการสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจศาสนาจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ช่วยทำให้จิตใจของผู้ต้องขังสงบมากยิ่งขึ้น ในส่วนของปัญหาและอุปสรรค คือ เรื่อง งบประมาณ และสถานที่ที่ค่อนข้างจำกัดอีกทั้งบุคลากรมีจำนวนน้อยเนื่องจากปัจจุบันทัณฑสถานฯ มีอนุศาสนาจารย์เพียงคนเดียว

5. กิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ หรือผู้ต้องการศึกษาต่อ

ผู้มีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องการศึกษาต่อ คือ นายนิรันดร์ เหลืองอร่าม ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 6ว สังกัดฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ มีหน้าที่ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้กับผู้ต้องขังให้สามารถอ่านออกเขียนได้ จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียน ตลอดจนกำกับดูแลการจัดทำแบบประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียน สำหรับวัตถุประสงค์หลักในการทำกิจกรรมนี้ขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ต้องขัง เนื่องจากการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้ต้องขังมีจิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นภายหลังพ้นโทษ สามารถประกอบอาชีพที่สุจริตเลี้ยงดูตนเองได้ โดยไม่หวนมากระทำผิดซ้ำอีก

กิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือมีระยะเวลาในการดำเนินงานรุ่นละ 6 เดือน โดยจะต้องได้รับการประเมินผลก่อนเรียนและเมื่อครบกำหนดแล้วต้องทำแบบทดสอบหลังเรียนว่าผ่านหลักเกณฑ์ตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดหรือไม่ ในส่วนของกิจกรรมการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ทัณฑสถานฯ ได้เปิดการศึกษาสายสามัญ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับอุดมศึกษา การศึกษาสายอาชีพและสายธรรมศึกษา ซึ่งมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกหลายหน่วยงาน อาทิ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดปทุมธานี ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอธัญบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นต้น

ผลสำเร็จของกิจกรรมนี้สามารถวัดได้ 2 ลักษณะ คือ ผลสำเร็จที่วัดจากการประเมินโดยผู้ไม่รู้หนังสือต้องได้คะแนนจากการประเมินไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ในส่วนของการศึกษาในระดับ ที่สูงขึ้นนั้นใช้แบบประเมินผลการเรียนตามมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับ สำหรับผลสำเร็จที่เกิดจากการประเมินพฤติกรรม พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีทักษะที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านการคิดวิเคราะห์ การฟังพูด อ่าน เขียน อยู่ในระดับที่สามารถนำไปใช้ได้จริงโดยสามารถสังเกตได้ทั้งจากพฤติกรรมในห้องเรียน และในกลุ่มประชุมเข้า

ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินกิจกรรม คือ ในเรื่องงบประมาณสำหรับการจัดซื้อหนังสือ อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนและความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่แดนต่าง ๆ ในการส่งผู้ต้องขังออกมาเรียนเนื่องจากนโยบายของทัณฑสถานฯ ยังไม่มีความชัดเจนระหว่างเรื่อง การเรียนของผู้ต้องขังและการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังตามแดน

ผลการศึกษาที่ได้จากแบบสอบถาม

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขังแดนชุมชนบำบัด 2 จำนวน 60 คน มีอายุใกล้เคียงกัน คือ อยู่ระหว่าง 26-30 ปี ร้อยละ 25.0 อายุน้อยที่สุด 24 ปี อายุมากที่สุด 52 ปี อายุเฉลี่ย 38 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด ร้อยละ 43.3 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 36.7 รองลงมาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 31.6 ก่อนต้องโทษส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 56.7 เมื่อเกิดปัญหาบุคคลที่ไว้ใจมากที่สุด คือ แม่ ร้อยละ 41.7 รองลงมาคือพ่อและพี่น้อง ร้อยละ 15.0

สำหรับปัจจัยส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นการต้องโทษ ครั้งแรก ร้อยละ 68.3 รองลงมาเป็นการต้องโทษครั้งที่ 2 ร้อยละ 25.0 กำหนดโทษไม่เกิน 5 ปี ร้อยละ 75.0 รองลงมากำหนดโทษ 6-10 ปี ร้อยละ 21.7 โดยกำหนดโทษน้อยที่สุด 1 ปี 3 เดือน มากที่สุด 11 ปี 3 เดือน เฉลี่ยเท่ากับ 6 ปี 3 เดือน

2. กิจกรรมที่ผู้ต้องขังเป็นสมาชิกและความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม

2.1 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทำโยคะเป็นประจำ ร้อยละ 74.5 รองลงมาทำกิจกรรมบ่อยครั้งและนาน ๆ ครั้ง เป็นจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 10.6 และร้อยละ 4.3 เป็นผู้ต้องขังที่ไม่เคยทำกิจกรรมโยคะภายหลังสิ้นสุดกิจกรรม

2.2 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทำโปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจเป็นประจำ ร้อยละ 64.3 รองลงมาทำกิจกรรมนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 28.6

2.3 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทำกิจกรรมคาบาเรตต์นาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 50 รองลงมาเป็นผู้ไม่เคยทำกิจกรรมภายหลังสิ้นสุดกิจกรรม ร้อยละ 30.0

2.4 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทำกิจกรรมเรือนจำเรือนธรรมเป็นประจำ ร้อยละ 73.3 รองลงมาเป็นผู้ทำกิจกรรมนาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 3.3

2.5 ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทำกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ หรือผู้ต้องการศึกษาต่อ นาน ๆ ครั้ง ร้อยละ 44.4 รองลงมาทำกิจกรรมบ่อยครั้ง ร้อยละ 33.3

โดยสรุปผู้ต้องขังส่วนใหญ่ชื่นชอบกิจกรรมโยคะมากที่สุด จำนวน 44 คน ร้อยละ 73.3 รองลงมา คือ กิจกรรมเรือนจำเรือนธรรม 7 คน (ร้อยละ 11.7) และมีผู้ต้องขังที่ชื่นชอบโปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ น้อยที่สุด 2 คน (ร้อยละ 3.3)

3. ผลของกิจกรรมต่อระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง 3 ด้าน

3.1 ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายภายหลังการทำกิจกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.33 เมื่อแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น กิจกรรมที่ผู้ต้องขังทำส่งผลกระทบต่อระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายในระดับมากมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องความสามารถดูแลร่างกายตนเองให้แข็งแรงมากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.55 เล็บมือเล็บเท้าสะอาดขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.52 สุขภาพแข็งแรงมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.50 และมีความกระชับกระเฉงมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.35 ตามลำดับ และมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องเมื่อเจ็บป่วยได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.32 และในระดับปานกลางที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในเรื่องอาการเจ็บป่วยน้อยลงมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.87

3.2 ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์ภายหลังการทำกิจกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.55 เมื่อแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องความเชื่อมั่นว่าหลังพ้นโทษจะไม่กลับมาก่อทำผิดซ้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.70 จิตใจสงบเยือกเย็นมากขึ้นมีค่าเฉลี่ย 2.58 มีจิตใจ/อารมณ์เข้มแข็งมากขึ้นมีค่าเฉลี่ย 2.55 ตามลำดับ และมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์ในระดับปานกลางที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องการ มีอารมณ์เบิกบานแจ่ม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.28 และในระดับปานกลางที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในเรื่องมีความสุขในการดำรงชีวิตในทัณฑสถานฯ มากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.87

3.3 ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านสติปัญญาภายหลังการทำกิจกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.27 เมื่อแยกพิจารณาในแต่ละประเด็น ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านสติปัญญาในระดับมากมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องการใช้เหตุผลในการไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ มากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.63 รองลงมา คือเรื่องจับใจความสำคัญเรื่องราวต่าง ๆ ที่เรียนรู้อุ้ได้ดีขึ้น มีค่าเฉลี่ย 2.43 ตามลำดับ และมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านสติปัญญาในระดับปานกลางที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในเรื่องรู้สึกว่ามีสมาธิมากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.32 และในระดับปานกลางที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในเรื่องสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปศึกษาต่อภายหลังพ้นโทษ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.12

4. การวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับผลของกิจกรรมต่อระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

อาชีพก่อนต้องโทษของผู้ต้องขัง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ต้องขังที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และกลุ่มผู้ต้องขังที่มีอาชีพเป็นลูกจ้าง/พนักงานองค์กร ทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ/อารมณ์ และด้านสติปัญญา มีความแตกต่างกัน โดยมีค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 0.26 มีค่าของความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านจิตใจ/อารมณ์ มีความแตกต่างเท่ากับ 0.29 รองลงมาคือ ด้านสติปัญญา มีค่าความแตกต่างเท่ากับ 0.29 และด้านร่างกายมีค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเท่ากับ 0.21

ในส่วนปัจจัยด้าน อายุ ระดับการศึกษา ก่อนต้องโทษ สถานภาพสมรส จำนวนครั้งที่ต้องโทษ และกำหนดโทษไม่มีผลทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตโดยรวมทั้ง 3 ด้านมีความแตกต่างกันแต่เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้านมีความแตกต่างกัน ดังนี้

ระดับการศึกษาของผู้ต้องขัง 2 กลุ่ม คือ ผู้ต้องขังที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป ทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายมีความแตกต่างกัน โดยมีค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 0.16

จำนวนครั้งที่ต้องโทษของผู้ต้องขัง 2 กลุ่ม คือ ผู้ต้องขังที่ต้องโทษเป็นครั้งแรก และผู้ต้องขังที่ต้องโทษมากกว่า 1 ครั้ง ทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกายมีความแตกต่างกัน โดยมีค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 0.16

5. ความต่อเนื่องของการทำกิจกรรมกับผลต่อระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขังที่ทำโปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกาย เป็นประจำ/บ่อยครั้งและนาน ๆ ครั้ง ทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ/อารมณ์ และด้านสติปัญญา มีความแตกต่างกัน โดยมีค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ย 0.16 โดยมีค่าของความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านร่างกาย เท่ากับ 0.28 และผู้ที่ทำกิจกรรมคาบาเร่ เป็นประจำ/นาน ๆ ครั้ง และไม่เคย ทำให้ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ/อารมณ์ และด้านสติปัญญา มีผลทำให้ผู้ต้องขังมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตแตกต่างกันโดยรวม 3 ด้าน คือ Sig. (2 tail) เท่ากับ 0.014 โดยมีค่าของความแตกต่างสูงสุดในด้านจิตใจ/อารมณ์ Sig. (2 tail) เท่ากับ 0.021 ในส่วนของความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมโยคะ เรือแจว เรือன்றม และการศึกษาต่อของผู้ไม่รู้หนังสือ/ผู้ศึกษาต่อ ไม่มีผลทำให้ผู้ต้องขังมีความคิดเห็นต่อระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตทั้ง 3 ด้านแตกต่างกัน

6. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขัง 58 คน จาก 60 คน (ร้อยละ 96.67) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทัศนสถานฯ ควรจัดเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังโดยผู้ต้องขังส่วนใหญ่เห็นว่าทัศนสถานฯ ควรจัดแข่งขันกีฬาและออกกำลังกาย เพื่อช่วยให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ผ่อนคลายความเครียด และเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่ผู้ต้องขัง ส่งผลให้รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย (39 คน) รองลงมาผู้ต้องขังต้องการให้มีการฝึกสอนวิชาชีพจัดฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น เช่น งานช่างฝีมือ ทำอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้าช่วยให้สามารถนำไปประกอบอาชีพมีรายได้เลี้ยงตนเองภายหลังจากพ้นโทษไปแล้วและเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ต้องขังกลับมากระทำความผิดซ้ำ (28 คน) รวมทั้งการเสนอแนะให้จัดกิจกรรมบันเทิง เช่น ดูหนัง ฟังเพลง เล่นดนตรี ร้องคาราโอเกะ เป็นต้น (23 คน) การจัดให้มีการพบญาติบ่อยครั้ง (25 คน) การสอนงานศิลปะ งานอดิเรก เช่น เลี้ยงปลา วาดรูป งานประดิษฐ์ เป็นต้น (11 คน) กิจกรรมด้านการศึกษา เช่น สอนคอมพิวเตอร์ มีห้องสมุด เป็นต้น เพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังมีความรู้มากขึ้น (3 คน)

ผู้ตอบแบบสอบถาม 52 คน จาก 60 คน (ร้อยละ 86.6) มีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมโยคะ ครอบนำวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาถ่ายทอดความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น โปรแกรมฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังป่วยใน/ผู้สูงอายุ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เสริมสร้างสภาพจิตใจให้ผู้เจ็บป่วย เพื่อลดอาการซึมเศร้า กิจกรรมคาบาเรต์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดให้แก่ผู้ต้องขังและเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ควรที่สนับสนุนให้มีอุปกรณ์ประกอบการแสดงให้มากขึ้นรวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การแสดงกับทัศนสถานฯ อื่น กิจกรรมเรือนจำเรือนธรรม เป็นกิจกรรมที่ดีเนื่องจากช่วยให้ผู้ต้องขังมีจิตใจที่สงบ มีสมาธิ ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดและควรมีวิทยากรจากภายนอกหรือพระสงฆ์มาบรรยายด้านศาสนาให้มากขึ้น และการศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องการศึกษาต่อเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์เนื่องจากช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถอ่านออกเขียนได้และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ แต่ควรเพิ่มเนื้อหาการเรียนให้มีความหลากหลายมากขึ้น

ในส่วนของ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติตนภายหลังจากพ้นโทษ เพื่อไม่ให้กลับมากระทำความผิดซ้ำ มีผู้ต้องขัง 54 คน จาก 60 คน ร้อยละ 90.0 แสดงความคิดเห็นว่า เมื่อพ้นโทษไปแล้วจะประกอบอาชีพที่สุจริต หางานทำที่มั่นคงและใช้ชีวิตอย่าง

พอเพียง 42 คน รองลงมา การไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เลือคบเพื่อนที่ดี ไม่กลับไปอยู่
แหล่งที่อยู่เดิม 32 คน

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษานี้ทำให้ทราบระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทัณฑสถาน
บำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี รวมทั้งแนวทางในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นเพื่อสร้างเสริม
คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้มีความพร้อมในการฝึกวิชาชีพภายหลังพ้นโทษได้อย่างเหมาะสม
สอดคล้องกับความต้องการ ในส่วนข้อเสนอแนะประกอบด้วยข้อเสนอแนะสำหรับเจ้าหน้าที่
ผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหาร และกิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรม เพื่อให้สามารถนำผลการศึกษานี้ไปใช้ประโยชน์
ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

1. แม้มีผู้ต้องขังที่ตอบแบบสอบถามเพียง 1 คน จาก 60 คน ที่มีระดับการสร้างเสริม
คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ/อารมณ์อยู่ในระดับน้อยใน 1-4 ข้อแรก ซึ่งเป็นข้อคำถามเรื่องความเชื่อมั่น
ว่าภายหลังพ้นโทษจะไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ จิตใจสงบเยือกเย็นมากขึ้น มีจิตใจ/อารมณ์เข้มแข็ง
มากขึ้น และมีความเชื่อมั่นว่าจะแก้ปัญหาที่เข้ามาในชีวิตได้ด้วยตนเองนั้น สะท้อนให้เห็นว่ายังมี
ผู้ที่เข้าร่วมเป็นกิจกรรมที่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับน้อยโดยเฉพาะในด้านจิตใจที่ยังไม่เข้มแข็ง
ขาดความมั่นใจในการออกไปใช้ชีวิตภายหลังพ้นโทษจึงมีความเสี่ยงที่จะกลับมากระทำผิดซ้ำ

ดังนั้น ในการจัดทำกิจกรรมทุกกิจกรรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควรดูแลพฤติกรรม
ของสมาชิกในแต่ละกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและทั่วถึงมากขึ้น เพราะหากพบผู้ที่มีปัญหาจะสามารถ
ให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือ และร่วมหาแนวทางแก้ไขปัญหได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทันกับ
ความต้องการซึ่งจะช่วยให้ผู้ต้องขังมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมีความพร้อมในการเข้ารับการแก้ไข ฟื้นฟู
และฝึกวิชาชีพด้านต่าง ๆ ที่ทางทัณฑสถานฯ จัดขึ้นต่อไป

2. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควรประสานงานกับชุมชนใกล้เคียงให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็น
วิทยากรให้ความรู้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อเป็นสร้างการยอมรับจากสังคมลดความหวาดระแวงผู้ต้องขัง
จากสังคมเมื่อต้องกลับไปใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมภายหลังพ้นโทษโดยให้บุคคลภายนอกได้มีส่วน
ร่วมในการแก้ไข ฟื้นฟู ผู้ต้องขังให้กลับมาเป็นการคืนคนดีสู่สังคม

3. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในแต่ละกิจกรรมควรจัดทำแบบประเมินความรู้ก่อนและหลังการ ทำกิจกรรม และความพึงพอใจทุกครั้งภายหลังสิ้นสุดกิจกรรม เพื่อวัดความรู้ ความต้องการ และทราบข้อเสนอแนะเพื่อใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมในครั้งต่อ ๆ ไป

4. ความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมของผู้ต้องขังเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะผลสำเร็จของทุก ๆ กิจกรรม คือ การที่ภายหลังสิ้นสุดกิจกรรมผู้ต้องขังสามารถนำความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตทั้งภายในและภายนอกเรือนจำได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นในการจัดกิจกรรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจึงต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการปฏิบัติงาน โดยศาสตร์คือการปฏิบัติงานกับผู้ต้องขังต้องปฏิบัติงานภายใต้กฎระเบียบของเรือนจำอย่างเคร่งครัดเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และศิลป์ คือ การมีเมตตาต่อผู้ต้องขัง ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกันมีการเสริมแรงจูงใจโดยชมเชย ให้กำลังใจ หรือให้รางวัลเมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ซึ่งความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการจนเกินไปจะทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกผ่อนคลายลดความวิตกกังวลซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาในด้าน ๆ ต่างเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร

1. อุปสรรคสำหรับการจัดกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี คือ เรื่องงบประมาณ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอย่างจำกัดจึงควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็น อาทิ เครื่องขยายเสียง อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง เป็นต้น และจัดให้มีสถานที่สำหรับจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเนื่องจากพื้นที่ในแดนมีความคับแคบ

2. ควรสนับสนุนกิจกรรมของผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษเช่น การแสดงคาบาเรต์ โดยเฉพาะควรเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ได้แสดงความสามารถให้บุคคลภายนอกได้ชมมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่กรมราชทัณฑ์ที่ไม่ปิดกั้นหรือมีอคติต่อ “สาวประเภทสอง” ลดอคติจากสังคมภายนอกที่มองว่าชีวิตในเรือนจำที่เป็นสังคมปิดที่นำกลวับุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าถึงได้มาเป็นเรือนจำที่มุ่งเน้นการแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาชีวิตของผู้ต้องขังทุกกลุ่มโดยไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อให้กลับตนเป็นคนดีของสังคมดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองได้ภายหลังพ้นโทษโดยไม่กลับมามีกระทำความผิดซ้ำอีก

3. ควรสนับสนุนให้เกิดการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ ในทัณฑสถานฯ ให้มากขึ้น เนื่องจากกิจกรรมที่มีในปัจจุบันถือว่าประสบความสำเร็จในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้

ผู้ต้องขังเห็นได้จากผลการศึกษา พบว่า ระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง ทั้ง 3 ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ/อารมณ์ และสติปัญญา มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยมีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในด้านจิตใจ/อารมณ์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนั้นจึงควรเพิ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้นเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะสำหรับแต่ละกิจกรรม

1. ทำโยคะ ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ต้องขัง เนื่องจาก การให้ผู้ต้องขังถ่ายทอดความรู้สึบท่อกันมาตั้งแต่ปี 2545 อาจทำให้ความรู้ต่าง ๆ คลาดเคลื่อน รวมทั้งในปัจจุบันอาจมีท่าโยคะใหม่ หรือความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติม

2. โปรแกรมการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจฯ คณะทำงานโปรแกรมฯ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทัณฑสถานฯ มีภาระหน้าที่ในหลายด้านส่งผลให้ไม่สามารถเป็นวิทยากรได้ตรงตามตารางการอบรมในทุกครั้ง ผู้รับผิดชอบโปรแกรมฯ จึงควรจัดหาสื่อต่าง ๆ เพิ่มเติม อาทิ เทป วิดีทัศน์ เป็นต้น มาใช้ในการอบรม แกไขผู้ต้องขังแทนวิทยากรที่ไม่สามารถเข้าอบรมได้

3. การแสดงคาบาเรต์ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการแสดงเพราะถือเป็นกิจกรรมที่โดดเด่นของทางทัณฑสถานฯ รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สร้างความสามัคคี และสร้างเสริมสภาพจิตใจและอารมณ์ของผู้ต้องขังดีขึ้น

4. กิจกรรมเรือนจำเรือนธรรม ควรพัฒนาศักยภาพและมอบหมายให้มีผู้ต้องขังทำหน้าที่เป็นผู้นำกิจกรรมทางศาสนาในแต่ละแดนเนื่องจากทัณฑสถานฯ การที่อนุศาสนาจารย์มีเพียงคนเดียวทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึง

5. การศึกษาสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องการศึกษาต่อเจ้าหน้าที่ผู้เป็นครูช่วยสอน หรืออาจารย์จากภายนอกต้องมีความเข้าใจในขีดจำกัดของผู้ต้องขัง เนื่องจากผู้ต้องขังในคดียาเสพติดส่วนใหญ่จะมีความจำ หรือสติปัญญาที่ไม่ดีนักเนื่องจากผลกระทบจากยาเสพติดที่ทำลายสมองของผู้เสพโดยเฉพาะผู้ที่เสพยาเป็นเวลานาน ดังนั้นการเตรียมความพร้อมให้แก่วิทยากรภายนอกก่อนการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญเพื่อสามารถจัดสูตร หรือกิจกรรมได้เหมาะสมกับความสามารถผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาโดยนำตัวแปรอื่นนอกเหนือจากตัวแปรที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ เช่น การฝึกวิชาชีพในด้านต่าง ๆ กับระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกิจกรรมว่าระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในแต่ละกิจกรรมมีความแตกต่างกันด้านใดบ้างเพื่อนำมาปรับปรุงกิจกรรมที่มีระดับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับน้อย